Białystok, 04.03.2024

Recenzent:
Dr hab. prof. UwB Elżbieta Jaszczyszyn
Uniwersytet w Białymstoku
15-328 Białystok, Ul. Świerkowa 20A

Wydział Nauk o Edukacji
Katedra Edukacji Międzykulturowej i Elementarnej
15-328 Białystok, Ul. Świerkowa 20

Recenzja

1. Podstawa formalna recenzji

Podstawą formalną sporządzenia niniejszej recenzji jest decyzja Rady Dyscypliny Naukowej Pedagogiki UKSW w Warszawie, która działając na podstawie art.221 ust.5 Ustawy z dnia 20 lipca 2018r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U.z 2023r. poz.742), po zapoznaniu się z dokumentacją sprawy, przekazaną przez Radę Doskonałości Naukowej w dniu 17.10.2023r. powołała mnie na recenzenta w postępowaniu habilitacyjnym Pani dr Aleksandry Romany Kruszewskiej, wszczętego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika. Kryteriami branymi przeze mnie pod uwagę przy ocenie jest art.219 ust.1 wspomnianej wyżej Ustawy. Poniższa recenzja opiera się więc na ściśle określonych kryteriach i uwzględniam w niej oprócz charakterystyki sylwetki naukowej Kandydatki trzy najważniejsze elementy wskazane w Ustawie, a mianowicie:

1) posiadanie stopnia doktora;

2) posiadanie w dorobku osiągnięcia naukowego albo artystycznego, stanowiącego znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej: a) 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267, *kryteria ewaluacji jakości działalności naukowej* ust. 2 pkt 2 lit. a, lub b) 1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych

Wpłynęło 14.03.2024

Przyjmuję

DYREKTOR
INSTYTUTU PEDAGOGIKI UKSW
ks. prof. dr hab. Jarosław Michalski

w czasopismach naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 *kryteria ewaluacji jakości działalności naukowej* ust. 2 pkt 2 lit. b;

3) wykazanie się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

2. Wykształcenie, sylwetka naukowa i kariera zawodowa Habilitantki

Pani dr Aleksandra R. Kruszewska (z domu Skowrońska) urodziła się 15 stycznia 1963 roku w Bytomiu. Studiowała w latach 1982-1987 w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie na Wydziale Humanistyczno-Pedagogicznym. Tytuł magistra pedagogiki (specjalność: nauczanie początkowe) uzyskała w roku 1987- na podstawie pracy magisterskiej pt. *Nauczanie elementarne w Siewierzu w latach 1807-1864*, napisanej pod kierunkiem dr Janusza Lipca. W tym samym roku została zatrudniona w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie, na stanowisku asystenta (uwaga: do 31 maja 2018 Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie [AJD], aktualnie Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie). Na podstawie treści pracy magisterskiej, przed doktoratem opublikowała m.in. rozdział w monografii naukowej - A. Skowrońska, 1994, Nauczyciele elementarni w Siewierzu w latach 1807-1864. [W:] *Prace naukowe - Pedagogika*, Ś. Podobiński (red.). Częstochowa: WSP, 1994. ISBN 83-7098-194-1; s. 119-133.

W roku 1997 dr Aleksandra R. Kruszewska w Instytucie Badań Edukacyjnych w Warszawie uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie pedagogika - dysertacja pt.: *Umiejętności obcowania z ludźmi*, promotorem był dr hab. Paweł Boesler, a recenzentami: dr hab. Krystyna Lubomirska i doc. dr hab. Julian Radziewicz. Praca doktorska była rekomendowana do druku. W roku 2010 ta dysertacja doktorska została opublikowana - A.Kruszewska, 2010, *Kształcenie umiejętności międzyosobowych dzieci podczas grania ról w inscenizacjach*, Warszawa: Ośrodek

Wydawniczo- Poligraficzny SIM w Warszawie; ISBN 978-83-928305-7-3. Liczba stron: 206.

Od chwili ukończenia studiów magisterskich do uzyskania przez Habilitantkę stopnia doktora minęło 10 lat.

Z treści Autoreferatu wynika, że od początku swojej drogi zawodowej dr Aleksandra R. Kruszewska jest zatrudniona w tej samej Uczelni. Jest to Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie, Wydział Nauk Społecznych, Katedra Pedagogiki. Będąc pracownikiem naukowo-dydaktycznym, pełniła funkcję Kierownika Zakładu Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej. Aktualnie zatrudniona jest na stanowisku adiunkta.

Z załączonej dokumentacji wynika, że w Polsce jest to drugie postępowanie habilitacyjne Kandydatki. Ubiegała się Ona o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie *nauk społecznych* w dyscyplinie *pedagogika* na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Na Jej wniosek odstąpiono od procedowania postępowania habilitacyjnego (wszczęcie przewodu: 17.08.2018r., data umorzenia postępowania w całości: 09.04.2019r.)

Poniżej podaję dane bibliometryczne habilitantki. Wynika to ze wskazania (zalecenia) przez Radę Doskonałości Naukowej (RDN) aby takie dane zamieszczać. Wzięłam pod uwagę zastrzeżenie RDN, że „podane we wnioskach o wszczęcie postępowania awansowego dane naukometryczne nie mogą stanowić kryterium oceny dorobku naukowego Kandydata dla podmiotów doktoryzujących, habilitujących oraz samej Rady Doskonałości Naukowej, organów prowadzących postępowania w sprawie nadania stopnia lub tytułu. Zadaniem tych organów jest przede wszystkim ocena ekspercka dorobku naukowego Kandydata ubiegającego się o awans naukowy, zaś decyzja o nadaniu stopnia lub tytułu nie powinna być uzależniona od podania tych danych" (za: https://www.rdn.gov.pl/postepowanie-habilitacyjne.wymagania-dokumentacyjne-wnioskow-w-sprawie-nadania-stopnia-doktora-habilitowanego.html) [wejście: 25.02.2024].

Aktualne dane bibliometryczne (na dzień 21.03.2023r.)

1. Sumaryczna wartość Impact Factor: 2.720

2. Sumaryczna wartość punktów: 1562

3. Sumaryczna wartość cytowań w Web of Science Core Collection: 32 z uwzględnieniem autocytowań i 32 bez autocytowań

4. Sumaryczna wartość cytowań w Scopus: 31 z uwzględnieniem autocytowań i 31 bez autocytowań

5. Sumaryczna wartość cytowań w Publish or Perish: 173 z uwzględnieniem autocytowań i 163 bez autocytowań

6. Index Hirsha wg baz Web of Science Core Collection = 2

7. Index Hirsha wg baz Scopus = 2

8. Index Hirsha wg Publish or Perish = 5

Podsumowując należy stwierdzić, że dotychczasowa kariera akademicka Habilitantki przebiegała w sposób stabilny, zgodnie z wymaganiami ministerialnymi określanymi dla danych lat (okresów) zatrudnienia na uczelni wyższej. Pani doktor opisała własną aktywność w zakresie działalności naukowej (w tym zagranicznej), dydaktycznej, konferencyjnej, publikacyjnej, pozyskiwania grantów czy realizacji projektowych.

3. Ocena osiągnięcia naukowego będącego przedmiotem postępowania habilitacyjnego

Pani dr Aleksandra R. Kruszewska w swoim wniosku o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika określiła osiągnięcie naukowe, które jest podstawą do ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Jest to publikacja naukowa, wydana przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a.

Chodzi o monografię:

Aleksandra Romana Kruszewska, *Emoji. Emocje w komunikacji i edukacji.* Częstochowa 2023, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie, ISBN 978-83-66536-84-5, ss. 317. Recenzentami wydawniczymi byli: prof. zw. dr hab. Kazimierz Żegnałek, dr hab. Maciej Tanaś.

Monografia Pani dr Aleksandry R. Kruszewskiej obejmuje swoim zakresem problemowym znaczące moim zdaniem subdyscypliny pedagogiczne - pedagogikę przedszkolną i wczesnoszkolną (badano dzieci 3-6 letnie, nauczycieli), szkoły średniej (badano młodzież licealną) i wyższej (badano studentów), pedeutologię (badano m.in. opinie nauczycieli czynnych zawodowo) oraz pedagogikę medialną. Zauważam integrację teorii i praktyki dotyczącej obecności zagadnień związanych z mediami (m.in. komunikacji elektronicznej, platformy komunikacyjnych, nośników informacji w komunikacji elektronicznej - w tym: Emotikon i Emoji) w tym, w pracy nauczycieli z dziećmi w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Praca ma charakter teoretyczno-empiryczny.

Zgodnie ogólnie przyjętą definicją pojęcia „pedagogika medialna" - autorka podejmuje problemy nieznane dotychczas edukacji, które towarzyszą komunikacji medialnej. Analizie poddaje procesy powstałe w chwili tworzenia się społeczeństwa globalnego. Stąd zauważam, że Autorka odwołuje się w swojej książce do przemian społeczno-kulturowych i pokoleniowych, także w kontekście edukacyjnym (s. 21-53). Powołuje się na zjawisko globalizacji współczesnego świata (pod względem ekonomicznym, społecznym kulturowym), cyfrową rewolucję komunikacyjną i zdolności komunikacyjne nowych mediów, przeprowadza analizę społeczeństwa sieci według Jana van Dijka w paradygmacie komunikacyjnym, powołuje się na koncepcję społeczeństwa informacyjnego oraz społeczeństwa z gospodarką opartą na wiedzy. Z tych rozważań autorka trafnie wyprowadza myśl, że wraz z przywołanymi i opisanymi zmianami podczas komunikowania się ludzi w Internecie pojawiły się m.in. małe piktogramy czy kolorowe znaczki, które poprzez wizerunki ludzkich twarzy wyrażają głównie emocje. Są powszechnie rozumiane niezależnie od języków jakim posługują się osoby komunikujące się ze sobą. Fenomen Emoji rzeczywiście można traktować obecnie jako aktualną tendencję w komunikacji. Najbardziej cenione są za szybkość i zwięzłość. Mogą więc skracać wiadomości i zwiększać jej wydajność. Zgadzam się ze zdaniem, że „jednak tekst będzie zawsze potrzebne, aby dokładnie przekazać i zrozumieć znaczenie komunikatu. Tak więc wizualność i pismo fonetyczne występują najczęściej razem tworząc komunikat hybrydowy" (s. 13). Nie zgadzam się jednak ze stwierdzeniem, że „tradycyjna forma już nie wystarcza do wyrażania aktualnych idei" (s. 13). Jestem zdania, że wystarcza do wyrażania tego, co chcemy zakomunikować. Lecz Emoji (jak nadmienia w tekście książki sama autorka Aleksandra R. Kruszewska) rzeczywiście skracają wypowiedź -

w miejsce tekstowego, niekiedy długiego opisu danej emocji pojawia się Emoji. Możliwe jest też wprowadzenie emocji do komunikacji on-line jako uzupełnienie wypowiedzi, w sytuacji np. kiedy w tekście o nich nie piszemy wprost a chcemy emocje własne przekazać odbiorcy naszej wypowiedzi. Można też użyć wyłącznie Emoji do okazania własnych emocji względem np. kogoś, czyjejś wypowiedzi lub czegoś (obiektu, sytuacji). Reasumując, stosowanie Emoji może/jest być przydatne do pewnych zabiegów na napisanym tekście.

W mojej ocenie trafnym pomysłem było ukierunkowanie dalszych analiz ku edukacji i pedagogice medialnej we współczesnym społeczeństwie wiedzy. Dyskusję wokół tożsamości współczesnej pedagogiki autorka potraktowała przeglądowo i stopniowo zawężała analizy literaturowe do puenty jaką było stwierdzenie faktu interdyscyplinarności pedagogiki i interparadygmatycznym dialogu jaki prowadzony jest w jej ramach na „rzeczy tego świata" (s. 57).

Jak już napisałam wyżej, z pedagogiką jako dyscypliną nauki autorka wiąże subdyscyplinę jaką jest edukacja medialna (s. 59). Na poziomie makro - w relacji edukacja-społeczeństwo następuje centralizacja i dywersyfikacja, internacjonalizacja edukacji oraz wprowadzanie technologii cyfrowej. Na poziomie mikro - w relacji nauczyciel uczeń następuje m.in. aktywne łączenie metod tradycyjnych z innowacyjnymi czy poznania w kontekście teorii konstruktywizmu i kolektywizmu (s. 59). Tym samym autorka poprowadziła rozważania ku zagadnieniu mediów w edukacji (s. 60-65), pedagogiki i edukacji medialnej (celów i zadań) (s. 67-70), nowym technologiom kształcenia w świetle teoretycznych koncepcji kształcenia w pedagogice medialnej (s.70-78), edukacji medialnej jako wyzwaniu dla edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej (s. 78-85), mediom edukacyjnym w procesie nauczania-uczenia się (85-90). Nie zgadzam się z klientyzmem w edukacji. W związku z tym i z częścią konkluzji autorki, że „w celu efektywniejszego świadczenia usług w nauczaniu i uczeniu się" (s.90) ale dalej zgadzam się ze stwierdzeniem, że „ważne jest wykorzystanie mediów edukacyjnych i technologii multimedialnych. Edukacja medialna i dostarczanie usług w zakresie technologii multimedialnych ma ogromny wpływ na nauczanie i uczenie się zwłaszcza dzięki łatwemu dostępowi do nowych technologii instytucji edukacyjne są dobrze przygotowane do korzystania z tych szybkich zmian" (s.90). Ciekawy dla mnie wątek zysków edukacyjnych uczniów płynący z wykorzystywania przez nich mediów dla celów edukacyjnych ponownie w mojej ocenie traci na sile przekazu, kiedy pojawia się stwierdzenie, że wdrożenie technologii mediów edukacyjnych [...] „ułatwia łatwą naukę

poprzez ułatwienie dostępu do urządzeń mobilnych, co pomaga uczniom sprostać zdefiniowanym standardom, a także podołać wyzwaniom" (s. 90). Dostrzegłam pewne sprzeczności w przyjętych przez autorkę założeniach teoretycznych. Mam zastrzeżenia do „łatwą naukę" - byłabym raczej za „ułatwia naukę", „pomaga uczniom sprostać zdefiniowanym standardom" - wskazywałoby na ukierunkowanie autorki w myśleniu o procesie nauczania-uczenia się jako realizacji programu a nie rozwoju osobistego dzieci/uczniów o czym obszernie pisze w monografii a „podołać wyzwaniom" - to sformułowanie zbyt ogólne, pod którym nic się nie kryje (slogan). Warto byłoby w tym miejscu tę myśl nieco dookreślić. Powyżej wymienione obszary analiz w mojej ocenie autorka trafnie powiązała z koncepcją *Lifelong Learning - uczenia się przez całe życie* (s. 90-94). Umiejętność uczenia się przez całe życie jest uznawana za ważną na równi z innymi wymienianymi w oficjalnych dokumentach Rady UE kompetencjami.

Kolejny, w mojej ocenie trafnie wybrany obszar, autorka poświęciła na analizy komunikacji w perspektywie historycznej (dawniej) i aktualnej (dziś). Opisując w skrócie filozofie komunikacji (s. 98-99) wspomniała o modelach komunikacji i ich ewoluowaniu w miarę upływu czasu i poglądów ich autorów na przebieg komunikacji. W tym miejscu ewentualnie widziałabym sygnalnie wymienione i zilustrowane ogólnymi schematami np. liniowy model informacji, interakcyjny model interakcji czy model transakcyjny transferu informacji. Pani doktor Aleksandra R. Kruszewska w oddzielnym podrozdziale przedstawia model Claude Shannona i Warrena Weavera zaadaptowany do prezentacji komunikacji elektronicznej (s. 119-120). Zauważam, że Pani doktor nie gubi myśli o tym, że na relacje interpersonalne składają się oczekiwania dotyczące tego, co będzie myślał i czuł oraz jak się będzie zachowywał każdy z jej uczestników. Wątek „co będzie myślał i czuł" jest przez nią rozwijany w obszarze wizualizacji i komunikacji (s. 100-101), piktogramów, ideogramów i logogramów (s. 102-105) czy współczesnego zastosowania piktogramów i ideogramów (s. 105-110). Ciekawe jest pytanie, które przywołuje ona pod koniec tych rozważań: Czy można zatem sądzić, że Emoji zajmie swoje miejsce w mnemotechnice? (s. 110). Przywołuje jednocześnie argument, jak rozumiem za stwierdzeniem zawartym w pytaniu. To, że mnemotechniki zaliczane są do technik elaboracyjnych (opierają się na wizualizacji i skojarzeniach, by skuteczniej się uczyć) pozwala na przywołanie założenia o Emoji jako odpowiednim piktogramie.

Autorka poddaje krótkiej, lecz wystarczającej na potrzeby recenzowanej publikacji analizie języki, które dominują i służą w Internecie do przekazywania treści (s. 111). Zasygnalizowała w swoim opisie różnice pomiędzy językami którymi posługują się użytkownicy Internetu a dominującymi językami, w którym pisane są udostępniane treści. Tu zauważa realny fakt coraz większej popularności slangów, akronimów, Emoji i nowych słów, które trafiają z racji popularności do słowników tworzonych przez np. wydawnictwa i specjalistów oraz do słowników internetowych (s. 114).

Pani dr Aleksandra R. Kruszewska w rozdziale 3 monografii dokonała charakterystyki komunikacji elektronicznej, wybranych platform komunikacyjnych (internetowych) oraz Emotikon i Emoji, także ich grafiki na różnych platformach komunikacyjnych. Nawiązując do problematyki Emotikon i Emoji opisała w wyczerpujący jak na potrzeby tej publikacji zagadnienie wzmacniania przekazu podczas komunikacji dzięki obrazom. W tym miejscu publikacji (s. 138) pojawia się informacja o szerszym znaczeniu Emoji niż Emotikon. Ten niuans jest o tyle cenny, że akcentuje reprezentowanie przez Emoji: 1) pomysłów na uroczystości, pogodę, pojazdy, budynki, zwierzęta, rośliny, flagi itd; 2) emocji, uczuć czy czynności oraz 3) służenie jako wyrazy treściowe (np. rzeczowniki, czasowniki, przysłówki); 4) wzbogacanie pełnych zdań do przekazania określonej postawy; 5) przekazywanie nastroju osoby tworzącej komunikat. Co ważne, słusznie w mojej ocenie czyni przy tym zastrzeżenie, aby zastosowanie Emoji w kompletnym zdaniu było stosowane z ostrożnością. Ponieważ odbiorca może mieć inny sposób ich interpretacji (s. 139). Emoji nie są więc wolne od możliwości wywoływania zaburzeń w komunikacji polegających na niezrozumieniu nadawcy (jego kodu) i mylnym odbiorze komunikatu. Więc aby być konsekwentną w swoim myśleniu o Emoji bardziej niż stwierdzenie na s. 13 („tradycyjna forma już nie wystarcza do wyrażania aktualnych idei") przemawia do mnie myśl, że jednak Emoji nie są tak uniwersalne, jak potocznie się uważa. To w jaki sposób są interpretowane przez nadawcę i odbiorcę komunikatu zależy jednak od kultury i języka użytkowników (s. 139). Czy w tym miejscu nie jest to odniesienie do modelu transakcyjnego transferu informacji? Moim zdaniem autorka poszła tym tropem, ponieważ „[...] to, kim są uczestnicy (ich istnienie i natura), wynika z samego wydarzenia. Kiedy komunikację zinterpretujemy w ten sposób, będziemy w stanie zaobserwować, jak to się dzieje, że nasze tożsamości są wynikiem negocjacji miedzy ludźmi" (za: J. Steward, Mosty zamiast murów. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008, s. 49). Percepcja Emoji pozwala więc

na przywołanie własnych wrażeń i doświadczeń, co skłania nas do ich użycia w dogodnym (naszym zdaniem) kontekście. Inni ludzie przywołują z kolei własne wrażenia i doświadczenia. W pewnym modelu komunikacji wypracowywane jest akceptowane dla wszystkich znaczenie (s. 139). Autorka w mojej ocenie poprawnie obrazuje szeroki kontekst Emoji i stawia poprawną tezę o zjawisku powolnego zastępowania Emotikon właśnie przez Emoji. W dalszej części rozważań dr Aleksandra R. Kruszewska porusza wątek dekodowania znaczeń Emoji (s. 144). W tym miejscu konsekwentnie do wcześniejszych treści, czyni zastrzeżenie w kwestii znajomości kodu, która to znajomość pozwala odczytać komunikat. W odróżnieniu od np. znajomości zasad używania i dekodowania znaków (liter) w danym języku, zasady dekodowania Emoji nie są określone konwencją. Użytkownicy tworzą własne zasady użytkowania (s. 139, 144). Autorka kończy ten rozdział stwierdzeniem o pojawieniu się kolejnej modyfikacji z zakresu Emoji - Animoji (animowana funkcja Emoji).

Rozdział 4 to szczegółowy opisu Emoji w odniesieniu do Emotikon. Treść tego rozdziału uznaję za zgodny z aktualną wiedzą na ten temat. Autorka poprawnie zaplanowała strukturę opisu, akcentując zagadnienie główne recenzowanej monografii, tj. Emoji i ich immamentną cechę jaką jest m.in. wyrażanie emocji, tym samym zawężając zagadnienie i wiążąc je z projektem badawczym, który opisuje w kolejnych rozdziałach (wstęp, s. 18-19; od rozdziału 7, s. 209- i nast.). Pani dr Aleksandra R. Kruszewska nie ustrzegła się jednak języka potocznego, ograniczającego zagadnienie np. pisząc o tym, że „pisana forma języka ma swój urok, którego mówiona forma języka nie oferuje" (s. 176). Mogę się domyślać, że chodzi o podkreślenie: a) różnic pomiędzy faktem funkcjonowania ludzi w świecie przedpiśmiennym i piśmiennym; b) wpływie braku znajomości pisma i znajomości pisma na funkcje poznawcze człowieka; c) możliwości korekty komunikatu przez nadawcę w zależności od formy komunikatu - słownej lub pisemnej; d) sytuacji odbiorcy komunikatu, który funkcjonuje w świecie przedpiśmiennym lub piśmiennym. Pytania pojawiające się w tekście monografii [np. Czy Emoji stały się językiem mieszanym? (s. 12), Czy i do jakich rozmiarów będzie wzrastała liczebność Emoji? (s. 166); Gdzie są granice Emoji? Co jeszcze zwizualizują? Czy to jest globalny fenomen? (s. 175)] świadczą o znajomości tego zagadnienia. Pytanie o to, czym Emoji zaskoczą nas w przyszłości? (s.176) pokazuje z jednej strony kierunek rozwoju (animacje, ich personalizacja - Animoji, Memoji) a drugiej czy nie są regresem poznawczym, „cofaniem się" w świat przedpiśmienności ze wszelkiego rodzaju konsekwencjami dla ludzkiego umysłu? Jest to ciekawy wątek poboczny tej

monografii, a wątpliwość ta mogłaby być moim zdaniem bardziej wyeksponowana na przykład we wstępie.

W rozdziale 5 autorka w sposób bardzo kompetentny porusza różne konteksty istnienia Emoji. W sposób planowy rozpoczyna swoje rozważania od Konsorcjum Unicode, „producenta" Emoji i jego działania na rzecz m.in. realizacji różnych projektów związanych z tym systemem znaków w ramach Podkomitetu Emoji. Opisała, jak Emoji sytuują się w semiotyce, kodzie językowym i sformułowała pytanie o to, czy są jakieś przesłanki, aby Emoji traktować jak język? Zauważa, że sposób, w jaki używane jest Emoji we własnych cyfrowych wiadomościach danej osoby jest zbliżony do sposobu, w jaki ludzie używają gestów podczas rozmowy. Emoji są więc kolejnym krokiem w komunikacji cyfrowej. Pani dr Aleksandra R. Kruszewska na podstawie dostępnej literatury chciała dowieść, że „Emoji mogą zastąpić kompetentne użycie języka. Stawia tezę, że może należy przyjąć do wiadomości fakt, że „Emoji tworzą bogatszą formę komunikacji online, która przywraca językowi cechy gestów".

Rozdział 6 to udana próba osadzenia Emoji w kulturze. Opierając się na koncepcji Geerta Hofsted'a i jego interpretacji pojęcia „kultura" Autorka monografii akcentuje fakt istnienia pewnych wzorców myślenia, odczuwania i zachowania, które odróżniają członków jednej organizacji od drugiej i są charakterystyczne dla przedstawicieli danego narodu. Każda kultura tworzy więc swój własny sposób komunikowania. Ważna jest też świadomość istnienia zmian pokoleniowych. Pokolenia (kohorty wiekowe) mają różne upodobania i przyzwyczajenia. W tekście Pani dr Aleksandra R. Kruszewska przekazuje czytelnikom informację o tym, jak wiek i płeć sieciowych tubylców (ale i bywalców) wpływa na stosowanie Emoji. Obecnie na całym świecie Emoji uważane jest za ważny element kultury popularnej. Globalna akceptacja Emoji sugeruje ich międzykulturowe oraz normatywne stosowanie. Autorka trafnie podkreśla fakt, że niuanse w użyciu Emoji w różnych kulturach mogą również istnieć z powodu stwierdzanych różnic językowych w zakresie wyrażania emocji i różnorodności w konceptualizacji tematów.

Rozdział 7 to obszerny rozdział - prezentacja wyników badań, jakie autorka monografii prowadziła wśród młodzieży i młodych dorosłych (studentów), dzieci i nauczycieli wczesnej edukacji. Pani dr Aleksandra R. Kruszewska część metodologiczną umieściła we wstępie (s. 18-19).

W *Autoreferacie* poczynił zastrzeżenie „metodologia nie została ujęta w sposób klasyczny, a jedynie opisana we wprowadzeniu, sugerując się, aktualnymi tendencjami ujmowania założeń i czynności badawczych, niemniej jednak zachowane zostały wszystkie etapy postępowania badawczego" (s. 7), co potwierdzam. W celu uporządkowania dalszych moich analiz przywołuję cel główny - poznanie i próba wyjaśnienia wzrostu stosowania Emoji w życiu codziennym oraz cele szczegółowe - poznanie (diagnozę): 1) stosunku młodzieży do Emoji i komunikacji elektronicznej; 2) umiejętności identyfikacji Emoji przez dzieci znajdujące się w okresie wczesnej edukacji oraz 3) stosunku nauczycieli do Emoji i stosowania ich w komunikacji z dziećmi w wieku przedszkolnym, w metodyce pracy z nimi (s. 18). Autorka zastosowała metodę sondażu z zastosowaniem techniki sondażu z zastosowaniem ankiety i techniki sondażu z zastosowaniem wywiadu, metodę analizy dokumentów oraz metody statystyczne. Uzyskane dane poddała analizie ilościowej w powiązaniu z interpretacjami jakościowymi. Opisała poprawnie procedurę prowadzenia badań, przedstawiła etapy realizacji wraz z latami ich wykonania (s. 18-19). Scharakteryzowała badane grupy osób uwzględniając takie zmienne, jak płeć i wiek a w przypadku nauczycieli - dodatkowo wykonywany zawód-nauczyciela przedszkola, nauczyciela klas I-III szkoły podstawowej, staż pracy).

Zachowała wszystkie przyjęte w pedagogice etapy postępowania badawczego: projektowania badań, ich realizacji oraz analizy uzyskanych danych i ich interpretacji. Przyjęcie takiej procedury przyjmuję jako uzasadnioną. Jest ona adekwatna do obranej problematyki i wytypowanych do badań grup osób. Pani dr Aleksandra R. Kruszewska:

A. przedstawiła opinie młodzieży i studentów oraz przedstawicieli Generacji Z (osoby urodzone w latach 1995-2012) na temat stosowania Emotikonów i Emoji w komunikacji mailowej i SMS-owej oraz różnic pomiędzy nimi (badani nie zauważali różnic). Autorka uzyskała m.in. informacje na temat najczęściej używanych przez badaną młodzież platform komunikacyjnych, częstotliwości korzystania z nich oraz urządzeń, którymi badane osoby posługują się korzystając z platformy komunikacyjnej. W przedstawionych analizach niepokojące wyniki dotyczą bycia zawsze on-line tej grupy wiekowej (jedynie 14% badanych deklaruje obywanie się w codziennym życiu bez stałego pozostawania w tym trybie). Odniosła uzyskane dane do wieku i płci oraz badań innych badaczy, co pozwoliło na pokazanie szerszego kontekstu zdiagnozowanej sytuacji. Kolejnym wątkiem badań tej

badanej grupy osób, było uzyskanie informacji na temat stosowania przez badanych Emotikonów i Emoji w wiadomościach tekstowych. Potwierdzono nimi tezę o zanikaniu posługiwania się Emotikonami. Autorka posługując się analizami statystycznymi wykazała np. wpływ wybranych zmiennych na stosowanie Emotikonów (s. 218).

B. Od str. 219 analizy dotyczą Emoji, tj. stosowania Emoji, adresatów komunikatów z zastosowaniem tego typu znaków, wyboru sposobów tworzenia Emoji przez badane osoby, przekonania o wpływie Emoji na wzbogacenia komunikacji elektronicznej, funkcji Emoji, zastępowania w tekście wyrazów Emoji czy poznanie najczęściej używanych Emoji twarzy oraz innych kategorii, którymi posługują cie badane osoby. W następnej kolejności Habilitantka zbadała poglądy badanych na ich rozumienie Emoji. Co znamienne, badani w ponad połowie nie odnotowywali problemów ze zrozumieniem niektórych znaków otrzymywanych w korespondencji. Podobnie myślą o znakach wysyłanych przez nich. Pani dr Aleksandra R. Kruszewska zgodnie z własną wiedzą teoretyczną przywołuje fakt niewiedzy badanych o dwuetapowość interpretacji znaków: interpretowania obrazu i a dopiero później wnioskowanego słowa. Badani byli w większości sceptyczni względem tezy o możliwości zastąpienia komunikacji werbalnej Emoji (s. 228-229).

C. Kolejne, ważne wątki badań dotyczyły m.in. percepcji Emoji przez studentów (wiek 18-25 lat) oraz celów ich stosowania, skuteczności w komunikacji, przyczyn rosnącej popularności tego typu znaków (np. uniwersalność, skracanie tekstu w korespondencji, chęć zilustrowania i przekazania emocji) czy rodzaju komunikatorów, w których najczęściej badani stosowali Emoji. Pani dr nie pominęła poprawnie osadzonego w teorii zagadnienia o możliwych deformacjach wiadomości w związku z zastosowaniem Emoji. Dzięki zbadaniu wspomnianej grupy studentów mamy wgląd w szczegółowe dane dotyczące szacunkowej wartości procentowej Emoji w wysyłanych i odbieranych wiadomościach czy miejsc Emoji w przesyłanych komunikatach (np. powitanie, pożegnanie, jako informacja włączona w tekst).

D. Wątkiem logicznie przywołanym w analizach empirycznych w odniesieniu do analiz teoretycznych jest w mojej ocenie przegląd zawartości bibliotek Emoji i ich zawartości oraz zbadanie zadowolenia badanych osób z oferty

podręcznej Emoji, chęć poszukiwania przez badanych użytkowników najnowszych znaków czy bardziej oryginalnych w stosunku do podstawowych propozycji producentów urządzeń cyfrowych. Diagnozy szczegółowe w badanym zakresie i w odniesieniu do innych, międzynarodowych badań kończy próbą odpowiedzi na pytani o powody używania Emoji.

Kolejną częścią bardzo obszernych badań Habilitantki jest zagadnienie Emoji w odniesieniu do dzieci. Przywołując różne teorie rozwoju (s. 244-246) badania własne wytypowanych do badan dzieci trzy-sześcioletnich opiera Ona o Teorię społeczno-poznawczą Alberta Bandury. Analizie poddaje zagadnienie emocji w komunikacji dzieci. Pomysł na badania osadziła trafnie w teoretycznej skonstruowanej diadzie: 1) rozpoznawanie uczuć własnych (uczenie się samokontroli) oraz 2) rozpoznawanie emocji innych (uczenie się rozumienia przezywanych stanów emocjonalnych innych osób). Pani dr Aleksandra R. Kruszewska zajęła się poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie o sposoby wykorzystania Emoji (traktowanych jako narzędzie komunikacji wizualnej) do poszerzania możliwości rozwojowych dzieci (w tym m.in. poprawność identyfikowania Emoji jako graficznych znaków emocji, poziom identyfikacji poszczególnych emocji). Tylko dzieci sześcioletnie badano pod kątem różnic w rozumieniu przez nie Emoji (s. 260-262).

Ostatnią grupą badaną byli nauczyciele przedszkoli i klas I-III. Habilitantka poszukiwała informacji związanych z możliwością wykorzystywania Emoji w praktyce przedszkolnej i szkolnej. Analogiczne do badań młodzieży, zdiagnozowała wiedzę nauczycieli o Emotikonach i Emoji, i wyłącznie u badanych nauczycieli monitorowała fakt zetknięcia się z publikacjami dotyczącymi Emotikon i Emoji, stosowanie w pracy własnej znaczków Emotikon/Emoji. Zobrazowała informacje dotyczące opinii nauczycieli w kwestii posługiwania przez dzieci się Emoji umieszczanych przez producentów w urządzeniach elektronicznych typu smartfon tablet. Zamieszczone w monografii wypowiedzi nauczycieli (Tabela 6) warto by było uporządkować w jeszcze ogólniejsze kategorie, które to można ustalić poddając je dokładniejszej analizie jakościowej. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt nowości, jeśli chodzi o zagadnienie miejsca Emoji w przedszkolu i w klasach młodszych szkoły podstawowej. Z przeprowadzonych analiz wyłoniono cele stosowania Emotikon/Emoji, możliwości stosowania tych znaków w komunikacji z dziećmi, które nie umieją jeszcze pisać, postulat wprowadzenia zestawów

Emotikon/Emoji jako środka dydaktycznego (np. edukacja emocjonalna, wyrażanie emocji, zdobycie przez nauczycieli wiedzy na temat doświadczeń i samopoczucia dzieci, ewaluacja zajęć). Tak określona i zinterpretowana problematyka pracy stanowi ważny wkład w refleksję o charakterze teoretycznym jak i w odniesieniu do praktyki edukacyjnej. Symptomatycznym jest fakt braku stosowania Emoji innych niż twarze i pomijanie pozostałych kategorii tych znaków.

Niewątpliwym walorem jest też przydatność w inspirowaniu nauczycieli do planowania zajęć innowacyjnych, atrakcyjnych i uwrażliwiających dziecięcy umysł na znaki i symbole. Wówczas dorosły staje się moderatorem pomiędzy dzieckiem a światem.

Poczynione uwagi w niniejszej recenzji nie obniżają rzetelności i wagi dorobku naukowego Pani dr Aleksandry R. Kruszewskiej. Miały na celu wskazanie pewnych niedoskonałości, które warto korygować. Mam na myśli styl przekazu tekstu analiz danych uzyskanych w badaniach.

4. Ocena pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych Kandydatki

Oprócz ocenionej w punkcie 3 monografii - wskazanej jako najważniejsze osiągnięcie naukowe, dr Aleksandra R. Kruszewska wykazała publikacje w swoim dorobku przed i po doktoracie. Z przedłożonych przez nią dokumentów uzyskałam informacje na temat Jej dorobku publikacyjnego, do którego odwołuje się poniżej.

A. Po uzyskaniu stopnia doktora, w latach 2014-2023 jako autorka opublikowała samodzielnie 5 monografii naukowych i 1 we współautorstwie (50% wkładu własnego). W latach 1998-2022 jako autorka rozdziałów w monografiach wieloautorskich opublikowała ich 83, w tym 19 tekstów za granicą.

B. Wśród publikacji jej autorstwa opublikowanych w innych czasopismach o zasięgu krajowym i międzynarodowym wskazała ona 24 teksty w polskich czasopismach naukowych jak i o charakterze dydaktycznym, (także we współautorstwie): *Życie Szkoły (2006*, 2007, 2009), *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce (2006,* 2007, 2007, 2008, 2009), *Scientia (2014), Pedagogika, tom 8, część II – O efektywności w procesie kształcenia (2009)*, *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas-Pedagogika (2017),*

Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna (2017), Prace Naukowe UJD w Częstochowie Pedagogika XXVII (2018), Rozprawy Społeczne/Social Dissertations - 20 pkt. (2020, 2022), Społeczeństwo. Edukacja. Język - 40 pkt. (2022), Rocznik Lubuski - 20 pkt., 40 pkt. (2020,2022) jak i zagranicznych (MAGISTER, Unverzita Palackého v Olomouci, Czechy, 2016,2017). Opublikowała 1 tekst w monografii pokonferencyjnej (Polska, Ukraina, 2018), co jest przyjętym w przypadku konferencji standardem publikowania na Ukrainie oraz 1 tekst.w monografii pokonferencyjnej w Preszowie (Słowacja, 2018).

C. Jest autorką lub współautorką publikacji (18) w czasopismach znajdujących się w bazie *Journal Citatiòn Reports* (JRC) lub na liście *European Reference Index for the Humanities* (ERIH), WoS, SCOPUS - jako autorka: 8 tekstów, jako współautorka: 10 tekstów (za: *Wykaz osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny*, s. 11-14). Poddając analizie wskazane czasopisma zagraniczne mogę stwierdzić, iż są wśród nich uznawane za liczące się w pedagogice przedszkolnej i wczesnoszkolnej, wydane w uznanych wydawnictwach (za: informacje Redakcji).

Education 3-13 - International Journal of Primary, Elementary and Early Years Education (wydawca: Taylor& Francis) jest uznawane za główą międzynarodową publikację Association for the Study of Primary Education (ASPE). Charakterystyczną cechą czasopisma jest to, że jego celem jest publikowanie recenzowanych artykułów reprezentujących najwyższej jakości badania i analizujących praktykę związaną z dziećmi w wieku od 3 do 13 lat, zarówno w Wielkiej Brytanii, jak i na arenie międzynarodowej;

Early Child Development and Care (wydawca: Taylor& Francis) to czasopismo multidyscyplinarne, dla którego grupą docelową są psycholodzy, pedagodzy, psychiatrzy, pediatrzy, pracownicy socjalni i inni specjaliści zajmujący się badaniami, planowaniem, edukacją i opieką nad niemowlętami i małymi dziećmi. Czasopismo zawiera angielskie tłumaczenia prac z wskazanego zakresu tematycznego, a które zostały opublikowane w innych językach oraz oryginalne artykuły w języku angielskim dotyczące wszystkich aspektów wczesnego rozwoju i opieki nad dziećmi;

SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION (Wydawnictwo: Academy of Technologies, Rezekne - Łotwa) - materiały z konferencji wydawane w języku

angielskim. Czasopismo zapewnia natychmiastowy otwarty dostęp do swoich treści, zgodnie z zasadą, że publiczne udostępnianie badań wspiera szerszą globalną wymianę wiedzy;

EDULEARN18. Proceedings (Wydawca: IATED Academy. Palma de Malorca, Hiszpania) - publikacje zawierają wszystkie zaakceptowane abstrakty i referaty na daną konferencję. IATED zostało członkiem Crossref, organizacji non-profit zajmującej się publikowaniem naukowym, której celem jest ułatwienie wyszukiwania, linkowania, cytowania i oceny treści. Dzięki temu partnerstwu każdemu artykułowi opublikowanemu w IATED Conferences Proceedings jest przypisywany numer DOI (Digital Object Identifier) w celu łatwego cytowania i indeksowania;

SGEM2018 Conference Proceedings (Bułgaria) - po pomyślnym przetworzeniu podwójnie ślepej recenzji i sprawdzeniu plagiatu, każdy zaakceptowany artykuł jest publikowany w pełnym tekście jako część materiałów konferencyjnych SGEM (International Multidisciplinary Scientific GeoConference Surveying, Geology and Mining, Ecology and Management SGEM);

European Early Childhood Education Research Journal (Wydawca: Taylor & Francis) - to czasopismo Europejskiego Stowarzyszenia Badań nad Wczesną Edukacją (EECERA), międzynarodowej organizacji zajmującej się promocją i rozpowszechnianiem badań w dziedzinie wczesnej edukacji w Europie i poza nią. CREC jest brytyjską bazą Europejskiego Stowarzyszenia Badań nad Wczesnym Dzieciństwem.

Pani dr Aleksandra Romana Kruszewska w dokumencie „*Wykaz osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny*" wymieniła 79 konferencji naukowych (lata 2003-2023), w których uczestniczyła jako prelegent (78), w tym w 2 razy w sesjach plenarnych, 1 raz była uczestnikiem biernym.

Na przestrzeni 20 lat uczestniczyła więc w 51 konferencjach, seminariach i sympozjach naukowych krajowych, międzynarodowych oraz 28 konferencjach zagranicznych (Bułgaria, Czechy, Hiszpania, Łotwa, Słowacja, Ukraina), co daje średnią 4 konferencji rocznie.

W tym miejscu zaznaczam fakt członkostwa w Radzie programowej i Radzie redakcyjnej czasopisma *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce* (lata 2006 -2012). Wydawcą czasopisma był Wojewódzki Ośrodek Metodyczny w Częstochowie. Pełniła też funkcję recenzenta publikacji napływających do tego czasopisma oraz w czasopiśmie *Rozprawy Społeczne (*punktacja MEN – 20 pkt.).

Wiążąc informacje o publikacjach z faktem redagowania monografii wieloautorskich stwierdziłam: redagowanie 2 monografii wieloautorskich w języku polskim (2006-2007; 2010).

Odnotowuję fakt członkostwa Pani doktor w zespole Międzynarodowej Rady Redakcyjnej *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи* (zbiór prac naukowych), Ukraina 2019 oraz członkostwo w Kolegium Redakcyjnym czasopisma: *Освита та развиток обдарованої* (kwartalnik naukowo-metodyczny), Ukraina 2019.

Posługując się przedłożonym przez Habilitantkę *Wykazem uczestnictwa w pracach zespołów badawczych realizujących projekty finansowane w drodze konkursów krajowych lub zagranicznych, z podziałem na projekty zrealizowane i będące w toku realizacji, oraz z uwzględnieniem informacji o pełnionej funkcji w ramach prac zespołów* mogę wskazać na aktywność naukową Pani doktor Aleksandry R. Kruszewskiej w zakresie realizacji projektów badawczych w ramach grantów uczelnianych i działaności statutowej uczelni. I tak w ramach 6 grantów uczelnianych uczestniczyła:

A. w 3 o charakterze zbiorowym, pełniła: 1x funkcję współwykonawcy (rok 2007), oraz 2x funkcję kierownika projektu (lata 2008, 2011). Wszystkie z wymienionych były finansowane przez Akademię im. Jana Długosza w Częstochowie, Wydział Pedagogiczny.

B. w 3 indywidualnych, pełniła funkcję kierownika projektu (lata 2006, 2016, 2017). Wszystkie z wymienionych były finansowane przez Akademię im. Jana Długosza w Częstochowie, Wydział Pedagogiczny.

Złożyła 3 projekty badawcze do Narodowego Centrum Nauki (w każdym przypadku jako kierownik projektu).

A. W przypadku konkursu Opus 18 /grudzień 2019/ Id: 461002 (pt.: *Kształtowanie umiejętności i kompetencji społeczno-emocjonalnych*

w działaniach nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej) i konkursu Opus 21/czerwiec 2021/Id: 517792 (*Emoji jako narzędzie w kształtowaniu kompetencji miękkich dzieci pokolenia Alfa*) - oba nie zostały zakwalifikowany przez I panel do realizacji.

B. W ramach konkursu Opus Lap /grudzień 2022/ ID: 571056 (pt.: *Porównanie poziomu kompetencji miękkich studentów – przyszłych nauczycieli w kontekście zmieniających się warunków społeczno-kulturowych we współczesnej edukacji*) w momencie składania dokumentacji był on w trakcie oceny formalnej.

Nadmieniam, że OPUS to wiodący konkurs NCN, w którym mogą brać udział badaczki i badacze na wszystkich etapach kariery zawodowej. W mojej ocenie dobrze się stało, że możliwość uzyskania finansowania na badania własne została przez habilitantkę uwzględniona w jej działaniach naukowych. Tego typu projekty wymagają dużego nakładu pracy i czasu.

Prowadziła wykłady na uczelniach zagranicznych z którymi jej Uczelnia macierzysta podpisała stosowne umowy o wzajemnej współpracy (zob. pkt. 6 *Recenzji*).

Przedstawione pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze Kandydatki oceniam pozytywnie. Uznaję je za obszerne i różnorodne. Obejmują one inicjatywy wydawnicze (autorstwo i redakcje monografii), autorstwo rozdziałów w monografiach, artykuły w czasopismach naukowych, aktywny udział w konferencjach naukowych (referaty, wykłady w sesjach plenarnych, działalność w komitetach organizacyjnych konferencji, członkostwo w Radze redakcyjnej czasopisma), prowadzenie wykładów za granicą, udział w projektach badawczych oraz fakt złożenia projektów badawczych do NCN.

5. Ocena osiągnięć dydaktycznych, organizacyjnych, popularyzujących naukę oraz z zakresu współpracy Kandydatki z podmiotami otoczenia zewnętrznego

Pani dr Aleksandra R. Kruszewska pełniła funkcję promotora prac dyplomowych od roku akademickiego 1998/1999. Zasygnalizowała w swoim *Autoreferacie*, że „nie jest możliwe określenie pełnej liczby wypromowanych prac ponieważ ich cyfrowa rejestracja rozpoczęła się w roku 2010. W trakcie swojej aktywności dydaktycznej wypromowała według zarejestrowanych przez

USOS i APD (od roku 2010) 219 prac licencjackich i 288 prac magisterskich. W rejestrowanym okresie zrecenzowała, jak podaje 270 prac dyplomowych, licencjackich i magisterskich. W ramach realizacji przez AJD studiów podyplomowych o specjalności *Edukacja zintegrowana w klasach 0-3*, wypromowała ok. 30 osób i zrecenzowała ok. 30 prac dyplomowych.

Pani dr Aleksandra R. Kruszewska była zaangażowana w *promowanie prac dyplomowych* słuchaczy (trybu dziennego i zaocznego) Kolegium Nauczycielskiego w Bytomiu (w latach 2006-2014), na specjalnościach: nauczanie początkowe, wychowanie przedszkolne, pedagogika opiekuńczo-resocjalizacyjna (ok. 100 osób). Była też *recenzentem* prac dyplomowych słuchaczy (trybu dziennego i zaocznego) tego Kolegium (w latach 2006-2014) na specjalnościach: nauczanie początkowe, wychowanie przedszkolne, pedagogika opiekuńczo-resocjalizacyjna (ok. 100 osób).

Pani dr Aleksandra R. Kruszewska brała udział w pracach zespołu przygotowującego dokumentację kierunku studiów: Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna, studia 5-letnie magisterskie (Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie).

W latach 2006 – 2014 w Akademii im. J. Długosza sprawowała opiekę naukową nad Kolegium Nauczycielskim w Bytomiu.

Od roku akademickiego 2013/2014 do 2017/2018 była członkiem Rady Instytutu Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej, członkiem Rady Wydziału Pedagogicznego Akademii im. J. Długosza. W latach 2012- 2013 pełniła funkcję członka zespołu Uczelnianego Systemu Zapewnienia Jakości Kształcenia, a w roku 2018 była członkiem Wydziałowej Komisji do Spraw Kształcenia.

Z uwagi na długoletnią współpracę z Państwową Szkołą Wyższą im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej (obecnie: Akademia Bialska Nauk Stosowanych im. Jana Pawła II) zainicjowała podpisanie umów bilateralnych pomiędzy tą Uczelnią a macierzystą.

W mojej opinii Pani dr Aleksandra R. Kruszewska wykazała swoje doświadczenie w pracy dydaktycznej. Jako wykładowca akademicki pracuje nieprzerwanie na uczelni macierzystej ponad 35 lat. Prowadzi wykłady i ćwiczenia z następujących przedmiotów, w większości pełniąc funkcję koordynatora (Metodyka nauczania języka polskiego w nauczaniu

początkowym, Literatura dla dzieci, Pedagogika wczesnoszkolna, Teoretyczne podstawy pedagogiki wczesnoszkolnej, Metodyka edukacji przedszkolnej, Zajęcia korekcyjno-kompensacyjne w przedszkolu i klasach I-III, Edukacja teatralna w przedszkolu i klasach I-III, Nowatorstwo pedagogiczne, Pedagogika alternatywna w przedszkolu i klasach I-III, Metodyka pracy korekcyjno-kompensacyjnej dynamizującej rozwój, Pedagogika dziecka o specjalnych potrzebach edukacyjnych, Małe formy sceniczne, Teoretyczne i metodyczne podstawy edukacji technicznej, Edukacja zintegrowana w teorii i praktyce, Edukacja społeczno-emocjonalna dzieci na progu szkolnym, Edukacja społeczno-emocjonalna dzieci w przedszkolu i w klasach I-III, Diagnostyka pedagogiczna, Pedeutologia, Nauczyciel w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, Seminarium dyplomowe, Seminarium magisterskie).

Przez 8 lat prowadziła (2006-2014) w Kolegium Nauczycielskim w Bytomiu zajęcia dydaktyczne na specjalności nauczanie początkowe i wychowanie przedszkolne. Wówczas sprawowała opiekę merytoryczną i metodyczną nad słuchaczami przygotowującymi prace dyplomowe, które później stanowiły przedmiot egzaminów licencjackich przeprowadzanych w AJD w Częstochowie, gdzie była członkiem komisji egzaminacyjnych. Była *promotorem prac dyplomowych* słuchaczy (trybu dziennego i zaocznego) Kolegium na specjalnościach: nauczanie początkowe, wychowanie przedszkolne, pedagogika opiekuńczo-resocjalizacyjna (ok. 100 osób). *Recenzowała prace dyplomowe* słuchaczy (trybu dziennego i zaocznego) Kolegium na specjalnościach: nauczanie początkowe, wychowanie przedszkolne, pedagogika opiekuńczo-resocjalizacyjna (ok. 100 osób).

W ramach aktywności dydaktycznej i popularyzatorskiej nauki, sprawowała opiekę nad Studenckim Kołem Naukowym *Edukacja Elementarna*. Nie doszukałam się informacji na temat czasu sprawowania opieki nad tym Kołem.

W ramach działalności organizatorskiej - od roku akademickiego 2013/2014 do 2017/2018 byłam członkiem Rady Instytutu Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej, członkiem Rady Wydziału Pedagogicznego Akademii im. J. Długosza. W latach 2012-2013 była członkiem zespołu Uczelnianego Systemu Zapewnienia Jakości Kształcenia. W roku 2018 członkiem Wydziałowej Komisji do Spraw Kształcenia.

Jak domyślam się, w związku z prowadzonym kierunkiem: Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna Pani doktor utrzymuje stały kontakt z przedszkolami na terenie Częstochowy. W roku 2022 była inicjatorem podpisania porozumienia o współpracy pomiędzy UJD a Miejskim Przedszkolem nr 29 w Częstochowie.

W aktywności organizatorskiej Pani dr Aleksandry R. Kruszewskiej można wskazać na działania w ramach członkostwa w komitetach organizatorskich konferencji, seminariów i sympozjów naukowych międzynarodowych (lata 2003-2016) oraz przewodniczenie komitetom organizacyjnym konferencji międzynarodowych (2009, 2018). Tematyka konferencji związana jest z problematyką wczesnej edukacji dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, jej uwarunkowaniami oświatowo-prawnymi, współczesnymi wyzwaniami i badaniami nad wczesną edukacją.

Uważam, że przedstawiona dokumentacja dowodzi, że dr Aleksandra R. Kruszewska jest doświadczonym dydaktykiem, organizatorką oraz popularyzatorką nauki. Jest aktywna w zakresie współpracy z podmiotami otoczenia zewnętrznego (Przedszkola, szkoły, Uczelnie w Polsce i za granicą).

6. Ocena współpracy międzynarodowej Kandydatki

Inicjatywą dr Aleksandry R. Kruszewskiej było nawiązanie współpracy zakończonej podpisaniem bilateralnej umowy pomiędzy Uniwersytetem Palackiego w Ołomuńcu w Czechach (Wydziałem Pedagogicznym) (UdF UP) a Akademią im. Jana Długosza w Częstochowie (rok 2009). Nadal współpracuje z Katedrą Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej oraz z Katedrą Pedagogiki i Nauk Społecznych Uniwersytetu im. Palackiego.

Zainicjowała współpracę naukową i doprowadziła do podpisania kolejnej dla macierzystej uczelni umowy bilateralnej między Uniwersytetem Preszowskim w Preszowie/Słowacja a Akademią im. Jana Długosza w Częstochowie (rok 2018).

W roku akademickim 2021/2022 (maj-lipiec 2022) została powołana przez władze Uniwersytetu Preszowskiego: a) w skład międzynarodowego zespołu przy komisji akredytacyjnej na Wydziale Pedagogicznym do zarządu wewnętrznego systemu zapewnienia jakości Uniwersytetu w Preszowie. Prace dotyczyły:

- a) oceny programu studiów Pedagogika przedszkolna i elementarna (Bc.) (forma studiów stacjonarna i niestacjonarna) oraz programu studiów Pedagogika przedszkolna (Mgr) (forma studiów stacjonarna i niestacjonarna) na kierunku Pedagogika i Nauki o Wychowaniu na Wydziale Edukacji Uniwersytetu w Preszowie,

- b) do opracowania Raportu Eksperckiej Komisji Doraźnej w sprawie spełnienia kryteriów i standardów programu studiów jako pracownik naukowo-pedagogiczny innej uczelni znajdującej się poza granicami Republiki Słowackiej.

Współpracowała naukowo-badawczo z pracownikami uniwersytetów zagranicznych (Uniwersytet im. Palackiego w Ołomuńcu w Czechach, Uniwersytet Preszowski w Preszowie na Słowacji) co w efekcie przyniosło zaproszenie na UJD w charakterze profesorów wizytujących: doc. RNDr. Renáty Bernátová, PhD., prodziekana Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Preszowskiego w Preszowie (dwukrotnie: w roku 2018 i 2020) oraz doc. PhDr. Martiny Fasnerová, Ph.D., z Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu im. Palackiego w Ołomuńcu w Czechach (w roku 2022). Sprawując opiekę nad gośćmi - przygotowała i zgromadziła dokumenty przed rozpoczęciem ich pobytu w UJD, opiekowała się nimi podczas wizyty oraz odpowiadała za rozliczenia finansowe, zajęcia i pobyt zaproszonych profesorów wizytujących na uczelni.

Współpraca międzynarodowa w przypadku Pani doktor to także pobyty w ramach programu Erasmus i Erasmus+, mobilności nauczycieli akademickich w celu prowadzenia zajęć dydaktycznych (STA). Uczelniami, na których realizowała ten rodzaj aktywności to:

1. Katedra Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Palackiego w Ołomuńcu, Instytut Edukacji i Studiów Społecznych na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Palackiego w Ołomuńcu,

2. Katedra Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Preszowskiego w Preszowie.

Odnotowuję aktywność w obszarze nawiązania kontaktów międzynarodowych oraz wieloletnią, systematyczną aktywność naukową (np. publikacje, konferencje) i dydaktyczną w tych zagranicznych Uczelniach.

Począwszy od roku 2010 Pani doktor prowadziła zajęcia dydaktyczne – w formie wykładów, ćwiczeń i zajęć warsztatowych na poziomie studiów licencjackich i magisterskich:

- (lata 2010, 2011, 2012, 104, 2015, 2017, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023) - LLP Erasmus PdF Uniwersytet im. Palackiego w Ołomuńcu/ Czechy, LLP Erasmus + PdF Uniwersytet im. Palackiego w Ołomuńcu/ Czechy,

- (lata 2018, 2019, 2020, 2021) - LLP Erasmus + PdF Uniwersytet Preszowski w Preszowie/Słowacja.

Odnotowuję w ramach prowadzonej zawodowej działalności międzynarodowej kandydatki realizację 3 staży zagranicznych w uczelniach, z którymi uczelnia macierzysta habilitantki podpisała umowy o współpracy. Były to: 1 staż naukowy (2 tygodnie - rok 2018, Uniwersytet Preszowski w Preszowie, Wydział Pedagogiczny/Słowacja) oraz 2 staże naukowo-dydaktyczne (3 miesiące - rok 2020, w Katedrze Pedagogiki i Nauk Społecznych na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu im. Palackiego w Ołomuńcu w Czechach; 3 miesiące - 2022, w Katedrze Pedagogiki i Nauk Społecznych na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu im. Palackiego w Ołomuńcu w Czechach).

Zadania, które realizowała Pani dr Aleksandra R. Kruszewska były w mojej ocenie zgodne z charakterem danego stażu i polegały na m.in. wymianie doświadczeń z kadrą naukową, hospitacjach zajęć, prowadzeniu zajęć na specjalności edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna, udziale w zajęciach e-learningowych oraz w konsultacjach, wykładach i seminariach dyplomowych /częściowo online/ pracowników PdF UP w Ołomuńcu, udziale w zajęciach stacjonarnych, spotkaniach z kadrą o charakterze naukowym oraz kwerenda biblioteczna. Ostatni z wymienionych staży realizowany był w ramach projektu Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie pt. *Zintegrowany Program Rozwoju UJD w Częstochowie 2018*.

Pani dr Aleksandra R. Kruszewska uczestniczyła w 2 programach europejskich realizowanych w uczelniach zagranicznych:

- rok 2006 to projekt współfinansowany z funduszy europejskich - Uniwersytet im. Palackiego, Wydział Pedagogiczny w Ołomuńcu/Czechy - *Připravenost dětí k zahájení povinné školní docházky v pojetí současného kurikula a z pohledu komparace ve vybraných zemích EU.* Wkład: opracowanie części

rozdziału do publikacji na temat gotowości społeczno- emocjonalnej dzieci przed wstąpieniem do szkoły;

- lata 2014-2015 Międzynarodowy projekt z udziałem partnerów zagranicznych prowadzony w ramach prac badawczych w Instytucie Badań i Rozwoju Uniwersytetu im. Palackiego w Ołomuńcu, na Wydziale Pedagogicznym. Kraje uczestniczące w I etapie: Koper–Słowenia, w II etapie: Prešov-Słowacja; Koper-Słowenia; Kragujevec-Serbia, Sopron- Węgry; Częstochowa-Polska - dr Aleksandra R. Kruszewska, charakter uczestnictwa: prowadzenie badań ankietowych wśród nauczycieli szkół podstawowych na terenie Częstochowy i okolic (Polska).

Biorąc pod uwagę wszystkie przywołane wyżej w recenzji obszary współpracy międzynarodowej w jakiej realizuje się Habilitantka oceniam jej aktywność bardzo wysoko. Zaplanowane i zrealizowane działania wskazują na udokumentowane, mocna osadzenie naukowe, dydaktyczne oraz organizatorskie w obszarze współpracy międzynarodowej.

7. Wniosek końcowy

Dorobek naukowy Habilitantki - Pani dr Aleksandry Romany Kruszewskiej odpowiada wymaganiom określonym w artykule 219 ust.1 ustawy.

Jest to dorobek świadczący o Jej bardzo dobrym przygotowaniu merytorycznym, o dojrzałości badawczej oraz umiejętności integracji teorii pedagogicznych z praktyką edukacyjną. Wyżej wymienione argumenty i przeprowadzone analizy recenzenckie skłaniają mnie do wyrażenia jednoznacznie pozytywnej opinii o osiągnięciach naukowych Habilitantki, które to w moim przekonaniu stanowią znaczący wkład w rozwój pedagogiki.

Elżbieta Jaszczyszyn

.....